УДК 640.031.4(477)

Коцюрубенко Г.М.

ЗАЛУЧЕННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ ДО ФІНАНСОВОГО РИНКУ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

Проведено аналіз обсягів залучення заощаджень домогосподарств України до вітчизняного фінансового ринку по формі інвестування (депозитні внески, договори страхування життя, цінні метали) та у розрізі фінансових інститутів (комерційні банки, кредитні спілки, компанії life-страхування, інститути спільного інвестування). Виявлено негативні сторони, які гальмують процеси залучення інвестиційних ресурсів населення України до фінансового ринку, а саме: відсутність комплексного підходу до побудови системи повернення заощаджень населення, залучених до фінансових інститутів; відсутність у домогосподарств достатнього рівня фінансових знань; низький рівень довіри домогосподарств до інститутів фінансового ринку України. Виділено ключові складові формування фінансової довіри інвесторів – фізичних осіб, як передумову активізації процесу залучення заощаджень до економіки України: економічну складову, інформаційну складову, ефект участі, незалежний контроль.

Ключові слова: фінансові ресурси домогосподарств, заощадження, фінансова довіра, інвестиції.

Коцюрубенко А.Н.

ПРИВЛЕЧЕНИЯ СБЕРЕЖЕНИЙ ДОМОХОЗЯЙСТВ УКРАИНЫ К ФИНАНСОВОМУ РЫНКУ: СОВРЕМЕННЫЕ РЕАЛИИ

Проведен анализ объемов привлечения сбережений домохозяйств Украины на отечественный финансовый рынок по форме инвестирования (депозитные вклады, договоры страхования жизни, ценные металлы) и в разрезе финансовых институтов (коммерческие банки, кредитные союзы, компании life-страхования, институты совместного инвестирования). Выявлены негативные стороны, которые тормозят процессы привлечения инвестиционных ресурсов населения Украины на финансовый рынок, а именно: отсутствие комплексного подхода к построению системы возврата сбережений, привлеченных от населения финансовыми институтами; отсутствие у домохозяйств достаточного уровня финансовых знаний; низкий уровень доверия домохозяйств к институтам финансового рынка Украины. Выделены ключевые составляющие формирования финансовой доверия инвесторов - физических лиц, как предпосылку активизации процесса привлечения сбережений в экономику Украины: экономическую составляющую, информационную составляющую, эффект участия, независимый контроль.

Ключевые слова: финансовые ресурсы домохозяйств, сбережения, финансовое доверие, инвестиции.

Kotsyurubenko Anna

ATTRACT HOUSEHOLD SAVINGS OF UKRAINE TO THE FINANCIAL MARKET: THE MODERN REALITIES

The analysis of attracted households of Ukraine savings volumes to the domestic financial market in the form of investment (deposits, life insurance contracts, precious metals) and in the context of financial institutions (commercial banks, credit unions, life insurance, collective investment institutions) is given. Negative aspects that hinder the process of attracting investment resources of the Ukrainian population to the financial market are identified, namely the lack of an

integrated approach to building a system of attracted savings returning from the population to financial institutions; the lack of households sufficient level of financial knowledge; low level of confidence households to institutions in the financial market of Ukraine. The key components of the financial trust of investors are seleted - individuals, as a prerequisite to enhance the attraction of savings in the economy of Ukraine: economic, informational component, the effect of participation, independent control.

Key words: financial resources of households, savings, financial confidence, investments.

Постановка проблеми. Становлення домогосподарства як повноправного учасника фінансових відносин сприяло формуванню можливостей щодо самостійного прийняття фінансових рішень та активізації здійснення фінансових операцій. Сучасні дослідження свідчать, що на сьогоднішній день домогосподарства користуються послугами фінансових інститутів в першу чергу з метою здійснення комунальних платежів. Поряд з тим, можливості фінансового ринку для домогосподарств значно ширші, зокрема щодо такого важливого аспекту формування та використання фінансових ресурсів як здійснення заощаджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему заощаджень досліджували такі відомі зарубіжні та вітчизняні вчені як С. Бєлозьоров, Н. Героніна, В. Глухов, Т. Кізима, В. Гейць, М. Олексієнко, Ю. Бєлугін, Б. Кваснюк, С. Киреєва, В. Міщенко, С. Науменкова, В. Опарін, С. Панчишин, М. Савлук, Г. Терещенко та ін.

Проте і надалі залишається невирішеною проблема визначення напрямків пожвавлення самого процесу залучень заощаджень домогосподарств до фінансового ринку як вагомого інвестиційного ресурсу економіки країни, що є **метою даної статті.**

Основний матеріал дослідження. Як і будь-які ресурси, заощадження домашніх господарств, потребують прийняття рішень щодо їх найбільш ефективного використання. У відповідності до досліджень компанії Gfk Ukraine українські домогосподарства, серед усіх можливих інструментів заощадження коштів, надають перевагу депозитним внескам, поряд з тим такі інструменти як держоблігації, вклади в Недержавні пенсій фонди, участь в інвестиційних фондах майже не використовуються, та не плануються до використання домогосподарствами України [1].

З табл.1 видно, що станом на 01.01.2013 депозити домашніх господарств, залучені депозитними кооперацією, майже на 19% більше показника 2011 року, проте приросту до кризового 2008-20009 рр. так і не було досягнуто.

Таблиця 1

Депозити домашніх господарств, залучені депозитними корпораціями (крім Національного банку України), 2005-2012 рр., млн. грн.

Період	Усього	у тому числі за строками			
		на вимогу	до 1 року	від 1 року до 2 років	більше 2 років
2005	74 778	18 660	19 025	37 093	…
2006	108 860	25 940	22 853	60 066	…
2007	167 239	40 123	32 504	81 901	12 711
2008	217 860	40 578	55 878	98 626	22 777
2009	214 098	57 265	98 157	46 638	12 038
2010	275 093	66 164	99 966	91 938	17 025
2011	310 390	70 921	104 440	113 824	21 206
2012	369 264	77 153	125 560	139 490	27 062

Джерело: [2]

Протягом останніх років відбулися зміни у складі та структурі депозитного портфелю домогосподарств. Мало місце збільшення кількості короткострокових депозитів, що були залучені депозитними корпораціями від домогосподарств України. Дана тенденція не є позитивною, враховуючи важливість довгострокових депозитів як складових інвестиційних ресурсів для розвитку економіки.

Також необхідно відмітити, що населення перестало довіряти національній валюті**:** до 2008 року домогосподарства надавали перевагу гривневим депозитам, проте на кінець 2009 року питома вага заощаджень у іноземній валюті становила майже 53%. Результати 2012 року показали наявність тенденції до зменшення питомої ваги депозитів у національній валюті [2].

Іншим інструментом інвестування грошових коштів для домогосподарств є купівля дорогоцінних металів (золота, платини тощо) та цінних монет. Придбання дорогоцінних металів є доволі перспективним інструментом, з огляду на тенденції до постійного збільшення їх вартості у часі. Однак, для більшості вітчизняних домогосподарств така операція недоступна, враховуючи високу вартість та невисоку ліквідність злитків, які і виступають об'єктом інвестування – в Україні. На думку фінансових експертів, операції з золотом доцільно проводити лише за умови придбання не менше як 50 грамів металу, що відповідає близько 21 000 гривень (2 625 доларів)[3]. Що стосується залучення заощаджень населення кредитними спілками, то простежується тенденція до зменшення загального обсягу залучених кредитними спілками коштів (Табл.2).

Таблиця 2

Динаміка деяких показників, залучення кредитними спілками коштів на депозитні рахунки, в Україні 2008-2011 рр.

Показники	2008	2009	2010	2011
Кількості членів КС, які мають внески на депозитних рахунках (на кінець періоду) (тис. осіб)	164	117	78,9	48
Внески членів КС на депозитні рахунки (залишок на кінець періоду), млн. грн.	3951,1	2959,3	1945	1185,5

Джерело: [4]

Даний інструмент має всі перспективи розвитку – питома вага валових премій зі страхування життя до загальних валових премій по ринку мала позитивну тенденцію до збільшення [4]. Крім накопичувальної функції та здатності зберігати заощаджені кошти від інфляційних коливань, страховий договір даного виду забезпечує захист клієнта від низки ризиків у вигляді страхового відшкодування.

Залучення заощаджень домогосподарств такими фінансовими установами як недержавні пенсійні фонди (НПФ) пов'язано з розвитком даного сегменту фінансового ринку (Табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів, 2005-2012 рр.

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Пенсійні внески від фіз. осіб. (наростаючим підсумком з початку діяльності), млн. грн.	2,1	5,3	14	26	31,8	40,7	50,6	58,6
Питома вага премій від фіз. осіб у загальній сумі пенсійних внесків, %	5,7	4,6	6	4,5	4,2	4,4	4,6	4,5

Джерело: складено автором на основі даних [4]

Що до страхових компаній, а саме галузі страхування життя, то як свідчать статистичні дані [4], галузь страхування життя теж зазнала негативного впливу економічної кризи – станом на 01.01.10 life-страховиками від страхувальників-фізичних осіб було залучено страхових премій за договорами на 23,5% менше, порівняно з показниками 2009 року. За результатами 2010-2011 років ситуація зазнала зміни – існує позитивна тенденція до збільшення об'єму страхових премій, отриманих від страхувальників-фізичних осіб.

Окреслені напрями розвитку недержавних пенсійних фондів свідчать про пожвавлення зацікавленості до послуг даних фінансових установ.

Важливим сегментом фінансового ринку є інститути спільного інвестування (ІСІ). Членство учасників домогосподарств у ІСІ в ринковій економіці є вагомою складовою участі фізичних осіб у операціях на фінансовому ринку. Залучення фінансових ресурсів домогосподарств України до інвестиційних потреб економіки також має місце через використання членства у ІСІ. Протягом останніх років (20010-2012рр.) спостерігається тенденція до поступового зменшення частки фізичних осіб-резидентів у вартості чистих активів Інститутів спільного інвестування, порівняно з 2007-2008 рр. (рис. 1)

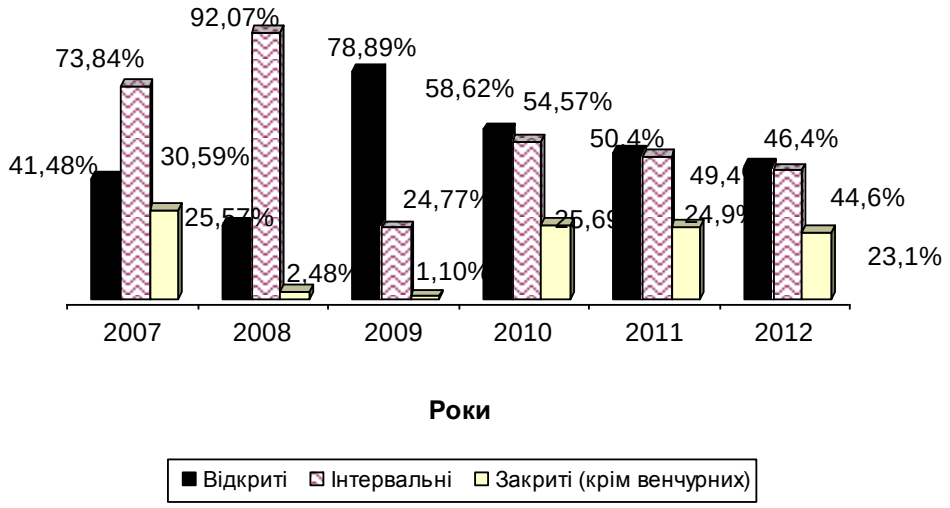

Рис. 1. Питома вага вкладень інвесторів-фізичних осіб (резидентів) України у вартості чистих активів Інститутів спільного інвестування у 2007-2012 рр., %

Джерело: складено автором на основі даних [5]

Така ситуація обумовлена, зокрема, кризою 2008-2009 рр. та її наслідками щодо втрати довіри до фінансових інститутів та погіршення показників функціонування більшості гравців фінансового ринку.

Проведений нами аналіз сучасного стану певних сегментів фінансового ринку щодо залучення заощаджень домогосподарств надав змогу виявити, що значно виграшними для інвесторів з точки зору прибутковості, залишаються саме депозитні внески, що відповідно впливає на уподобання домогосподарств щодо вибору інструменту інвестування та виділити основні моменти, які перешкоджають пожвавленню процесу залучення коштів домогосподарств до вітчизняної економіки:

- відсутність достатнього рівня фінансових знань. Значимим фактором обмеженого використання домогосподарствами фінансових інструментів є так звана «фінансова неграмотність» населення. В ринкових умовах господарювання заощадження домогосподарств виступають безпосереднім об'єктом управління, що вимагає від населення володіння певним арсеналом хоча б мінімальних знань щодо основ функціонування фінансового ринку та можливих шляхів формування й інвестування заощаджень. Як показав тест на фінансову обізнаність, з 60% респондентів, які вважали себе фінансово грамотними,

лише 22% змогли відповісти на запитання, без яких не можливо управляти власними фінансами [6,с.18]. Крім того, населення майже не користується послугами інвестиційних фондів – установ, які, з огляду на мету функціонування, значно спростили б процес ефективного управління заощадженнями для населення;

- відсутність комплексного підходу до побудови системи гарантування повернення заощаджень. Економічна криза 2008-2009 років продемонструвала наявність недоліків у сфері захисту інтересів вкладників фінансових інститутів і відсутності належного рівня фінансового контролю з боку держави та інших громадських організацій (асоціацій, фондів тощо) щодо моніторингу діяльності як банківського сектору так і небанківських фінансових установ. Належний рівень поточного контролю та попереднього аналізу господарського діяльності дав би змогу попередити банкрутство шляхом ліквідації чи реорганізації фінансово нестабільних інститутів. Необхідність підсилення вимог до формування статутних капіталів та збільшення відповідальності безпосередніх засновників фінансових інститутів обумовлена важливістю створення умов для гарантування надійності функціонування даних установ та забезпечення прав інвесторів – фізичних осіб на можливість отримання гарантій повернення інвестованих коштів.

Частково забезпечення права вкладників на гарантування повернення інвестованих коштів в разі погіршення платоспроможності фінансової установи покладено на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, який було започатковано у 2001 році з прийняттям відповідного Закону. Однак, дія даного фонду, як певного страхового резерву, розповсюджується лише на банківські установи, натомість забезпечення компенсування внесків до інших інституцій, що провадять діяльність з залучення грошових коштів населення та формування накопичувальних рахунків (кредитних спілок, Недержавних пенсійних фондів тощо), не підпадає під дію державних гарантій.

Досвід втрати інвестованих коштів під час кризи та неможливості віднайти способи захисту своїх заощаджень у державних органах в силу відсутності відповідного законодавства та механізмів страхування інвестованих заощаджень, впливають на збільшення недовіри домогосподарств до фінансового ринку, що негативно позначається на формуванні інвестиційних ресурсів для економіки в цілому;

- низький рівень довіри домогосподарств до інститутів фінансового ринку України. Саме недовіра домогосподарств, на нашу думку, є найбільш важливим моментом, що негативно впливає на увесь подальший розвитку вітчизняного фінансового ринку та економіки країни в цілому.

Підвищення довіри домогосподарств до фінансових посередників та побудова ефективної взаємодії між домогосподарством-інвестором та фінансовим інститутом можливо лише при комплексному підході до гарантування захисту прав інвесторів, що має здійснюватись через забезпечення фінансової довіри, основними складовими якої можна виділити (рис. 2):

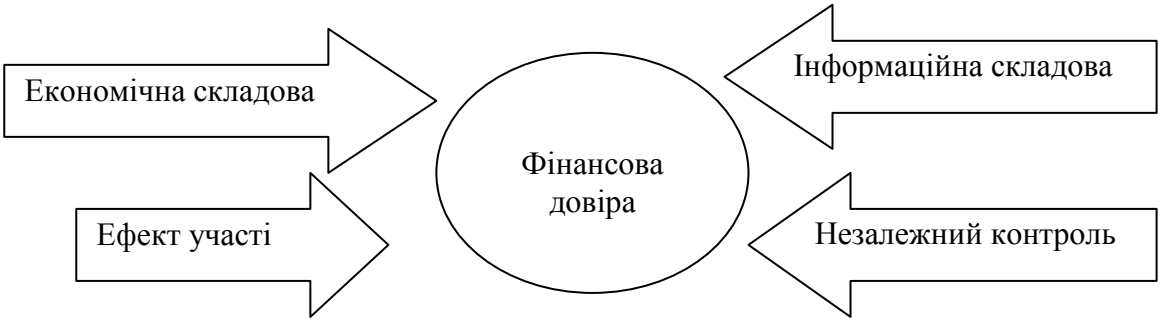

Рис.2. Складові фінансової довіри

Джерело: [складено автором]

- економічна складова (фонд гарантування внесків, страхування здійснених накопичень, формування резервів тощо),

- інформаційна складова (висвітлення у ЗМІ, персональний звіт фінансової корпорації перед інвестором, участь установи у асоціаціях постачальників відповідних послуг і т.ін.),

- ефект участі (членство інвестора у асоціаціях та союзах споживачів послуг фінансових інститутів, проведення круглих столів та інформаційних зустрічей з представниками відповідної установи тощо),

- незалежний контроль (наявність трьохстороннього контролю за забезпечення платоспроможності інституту з боку держави, незалежних аудиторів та громадських організацій).

Висновки і перспективи подальших розробок. Виділення та аналіз складових формування фінансової довіри та їх використання при розробці законодавчих актів у сфері регламентування діяльності фінансових посередників, зокрема щодо внесення змін до ЗУ «Про кредитні спілки», ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», прийняття «Конвенції про захист прав інвестора» і т.д. сприятимуть підвищенню ефективності розбудови діалогу між контрагентами через наявність різних способів впливу та видів контролю за стабільністю та надійністю функціонування відповідних установ фінансового ринку, що в свою чергу призведе до підвищення рівня довіри домогосподарств до цих фінансових установ та активізує процес залучення заощаджень населення як вагомий інвестиційний ресурс до вітчизняної економіки.

Література

1. Большинство украинцев хранят свои деньги "под матрасом"[Електронний ресурс]/ Prostobank.ua. – Режим доступу: http://www.prostobank.ua/ - Дата звернення - 04.01.2014
2. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Statist/sfs.htm - Дата звернення - 04.01.2014
3. Івченко М. Думка експерта: Золото збереже потенціал зростання до наступного літа [Електронний ресурс]/ М. Івченко // Економічна правда. – 25.07.2011. – Режим доступу: http://www.epravda.com.ua/news/2011/07/25/292788/
4. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює регулювання ринку фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dfp.gov.ua - Дата звернення - 04.01.2014
5. Аналітичний огляд ринку управління активами в України [Електронний ресурс]// Офіційний сайт Української Асоціації Інвестиційного Бізнесу – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html - Дата звернення - 04.01.2014
6. Бонд Р. Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: Факти та висновки / Р. Бонд, О. Куценко, Н. Лозицька. – Видання друге, доповнене та виправлене. – К.: USAID, 2010. – с.41

Literatura

1. Bol'shynstvo ukrayntsev khranyat svoy den'hy "pod matrasom"[Elektronnyy resurs]/ Prostobank.ua. – Rezhym dostupu: http://www.prostobank.ua/depozity/stati/bolshinstvo_ukraintsev_hranyat_svoi_dengi_pod_matrasom
2. Ofitsiynyy sayt Natsional'noho banku Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.bank.gov.ua/Statist/sfs.htm
3. Ivchenko M. Dumka eksperta: Zoloto zberezhe potentsial zrostannya do nastupnoho lita [Elektronnyy resurs]/ M. Ivchenko // Ekonomichna pravda. – 25.07.2011. – Rezhym dostupu: http://www.epravda.com.ua/news/2011/07/25/292788/
4. Ofitsiynyy sayt Natsional'noyi komisiyi, shcho zdiysnyuye rehulyuvannya rynku finansovykh posluh [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.dfp.gov.ua

5. Analitychnyy ohlyad rynku upravlinnya aktyvamy v Ukrayiny [Elektronnyy resurs]// Ofitsiynyy sayt Ukrayins'koyi Asotsiatsiyi Investytsiynoho Biznesu – Rezhym dostupu: http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html
6. Bond R. Finansova hramotnist' ta obiznanist' v Ukrayini: Fakty ta vysnovky / R. Bond, O. Kutsenko, N. Lozyts'ka. – Vydannya druhe, dopovnene ta vypravlene. – K.: USAID, 2010. – s.41

Рецензент: Баранова В. Г., д.е.н., доцент, зав. кафедрою фінансів Одеського національного економічного університету